

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

Державний бюджет як складова системи фінансових ресурсів держави

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала: студентка 4 курсу, групи 472-2
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Гостюк Жеоржета Костянтинівна _____

Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту

Грубляк Оксана Михайлівна _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від ____ травня 2025 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
проф. Нікіфоров П.О.*

АНОТАЦІЯ

Гостюк Ж.К. Державний бюджет як складова системи фінансових ресурсів держави. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2025. 52 с.

У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти функціонування Державного бюджету України як ключового інструмента управління фінансовими ресурсами держави. У першому розділі розглянуто наукові підходи до визначення суті бюджету та проаналізовано його роль у фінансовій системі країни. Другий розділ присвячено аналізу основних показників дохідної та видаткової частин бюджету України за 2022 – 2024 роки, а також оцінці ефективності його виконання. У третьому розділі висвітлено зарубіжний досвід управління державним бюджетом, що може бути корисним для України, та запропоновано напрями оптимізації бюджетного процесу з метою підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів. За результатами дослідження сформульовано висновки та рекомендації щодо удосконалення бюджетної політики України в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: державний бюджет, фінансові ресурси, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит, державний борг, ефективність використання, оптимізація бюджету, воєнний стан.

SUMMARY

Hostiuk, Zh.K. The State Budget as a Component of the System of Financial Resources of the State. Manuscript.

Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 2025. 52 c.

The study explores the theoretical and practical aspects of the functioning of the State Budget of Ukraine as a key instrument for managing the country's financial resources. The first chapter reviews academic approaches to defining the concept of the budget and analyzes its role in the national financial system. The second chapter focuses on the analysis of the main indicators of the revenue and expenditure parts of Ukraine's state budget for the years 2022 – 2024, as well as the assessment of its implementation efficiency. The third chapter presents international experience in public budget management that could be relevant for Ukraine and offers directions for optimizing the budget process to improve the efficiency of public financial resource usage. Based on the research results, conclusions and recommendations are made for enhancing Ukraine's budgetary policy under current challenges.

Keywords: state budget, financial resources, budget revenues, budget expenditures, deficit, public debt, efficient use, budget optimization, martial law.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ж.К. Гостюк

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Теоретичні підходи до трактування суті бюджету.....	6
1.2. Роль державного бюджету у системі фінансових ресурсів держави.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ ЗА 2022 – 2024 РОКИ	17
2.1. Оцінка дохідної та видаткової частин Державного бюджету України	17
2.2. Аналіз стану та ефективності виконання Державного бюджету України як складової фінансових ресурсів держави.....	28
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	34
3.1. Зарубіжний досвід управління державним бюджетом та можливості його впровадження в Україні	34
3.2. Напрями оптимізації дохідної та видаткової частини Державного бюджету України як складової фінансових ресурсів держави	38
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Державний бюджет є одним із найважливіших інструментів фінансової політики держави, що забезпечує акумулювання, розподіл і використання фінансових ресурсів для виконання соціально-економічних функцій. Він відіграє ключову роль у регулюванні економічного розвитку, стабілізації макроекономічної ситуації та фінансуванні державних зобов'язань перед суспільством.

Як складова системи фінансових ресурсів держави, бюджет виконує функцію перерозподілу національного доходу через механізм доходів і видатків. Його формування та реалізація безпосередньо впливають на всі сфери економіки, визначаючи рівень державного втручання в ринкові процеси та соціальний добробут населення.

Актуальність дослідження державного бюджету як складової фінансових ресурсів зумовлена необхідністю ефективного управління фінансами держави в умовах глобалізації, економічних криз та нестабільності. Визначення оптимальної структури бюджетних надходжень і витрат сприяє зміцненню фінансової системи та досягненню сталого економічного розвитку.

Ця тема стає особливо актуальною в умовах нових політичних і економічних викликів, що виникають як в Україні, так і в розвинених країнах. В Україні більшість досліджень зосереджені на впливі воєнного стану на формування та витрачання державного бюджету. Останні наукові роботи в цій галузі були проведені українськими дослідниками, такими як О. Західна [13], С. Ратушняк [35], Є. Боковикова [2], А. Івахів [15] та іншими. Ключовими напрямками таких досліджень є аналіз впливу війни на бюджетний процес та пошук шляхів підвищення ефективності використання державних коштів.

Метою цієї роботи є аналіз ролі державного бюджету в системі фінансових ресурсів, визначення його функцій, принципів формування та впливу на соціально-

економічні процеси в країні.

Завданнями бакалаврської роботи є:

1. Проаналізувати роль державного бюджету в системі фінансових ресурсів держави, визначити його значення для забезпечення економічної стабільності та розвитку країни.
2. Визначити основні функції державного бюджету, зокрема функції розподілу ресурсів, регулювання економічної активності, забезпечення соціальних потреб та стабільності фінансової системи.
3. Дослідити вплив державного бюджету на соціально-економічні процеси в Україні.
4. Оцінити зв'язок між доходами, видатками, дефіцитом та боргом держави і їх вплив на економічну стабільність і розвиток ВВП.
5. Здійснити порівняльний аналіз функціонування державного бюджету в Україні та інших країнах з метою визначення можливих напрямків для вдосконалення бюджетної політики.
6. Розробити рекомендації для покращення ефективності управління державним бюджетом в Україні, зокрема щодо оптимізації дохідної та видаткової частини бюджету.

Ці завдання дозволять глибше зрозуміти функціонування державного бюджету та його вплив на економічну ситуацію в країні.

Об'єктом дослідження є Державний бюджет України як складова частина фінансової системи країни, його структура, функції та механізм формування.

Предметом дослідження є процеси формування, виконання та оптимізації державного бюджету, вплив бюджетної політики на соціально-економічні процеси в Україні, а також аналіз фінансових ресурсів, що використовуються через бюджетні доходи і видатки.

Для дослідження ролі державного бюджету в системі фінансових ресурсів та його впливу на соціально-економічні процеси в країні можна застосувати наступні

методи: аналіз і синтез – для вивчення структури та функцій державного бюджету, а також для узагальнення та інтерпретації отриманих результатів в межах досліджуваних аспектів бюджетної політики; метод порівняльного аналізу – для порівняння практик бюджетного процесу в Україні з іншими країнами, зокрема щодо ефективності управління бюджетом та соціально-економічних результатів; статистичний метод – для обробки та аналізу статистичних даних про доходи, видатки, дефіцит, борг держави, а також макроекономічні показники (ВВП, рівень інфляції, зайнятість тощо). Застосування цих методів дозволить всебічно проаналізувати процеси формування та виконання державного бюджету, визначити ключові аспекти впливу бюджету на економічні процеси, а також розробити рекомендації щодо його оптимізації.

Інформаційною базою дослідження є широкий спектр джерел, які включають офіційні статистичні дані, публікації наукових і навчальних установ, а також нормативно-правові акти. До основних джерел відносяться матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, Національного банку України, а також звіти та аналітичні публікації міжнародних організацій. Також використано літературу з фінансів, економіки, бюджетної політики та дослідження бюджету в інших країнах.

Структура роботи включає вступ, три основні розділи та висновки. У вступі буде окреслено актуальність теми, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також методи, що використовуватимуться. Перший розділ присвячений теоретичним аспектам державного бюджету: його ролі в економічній системі, основним функціям та принципам формування. У другому розділі буде розглянуто процес формування та виконання державного бюджету в Україні, зокрема аналіз доходів, видатків, дефіциту та державного боргу. Третій розділ охопить напрямки оптимізації Державного бюджету України, включаючи удосконалення доходної та видаткової частини, а також порівняння з іншими країнами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Теоретичні підходи до трактування суті бюджету

В західній економічній літературі поняття «бюджет» має більш широкий діапазон тлумачень, оскільки охоплює не лише рівень державних фінансів, але й мікрорівневий фінансовий рівень. Так, у посібнику С. Фішера «Економіка» знаходимо визначення бюджету як детального опису витрат, а також фінансових планів окремих людей, компаній або урядів [45, с. 13].

В українській економічній думці існують різні трактування поняття «бюджет», які характеризують його за економічним, матеріальним змістом та за формою.

На думку ряду вчених, необхідно розглядати економічний та юридичний зміст категорії «бюджет». О. Ткач та Є. Ткач справедливо вважають, що: «з одного боку, бюджет – це централізований фонд грошових коштів, а з другого – система економічних відносин, за допомогою яких розподіляється ВВП і утворюються централізовані фонди. Як економічна категорія бюджет виражає фінансові відношення, що пов'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави» [38].

Л. К. Воронова, зокрема, пропонує розглядати бюджет в таких аспектах: «матеріальному – як документ, у якому об'єднуються доходи і видатки держави або органу місцевого самоврядування; адміністративному – як попередній план доходів і видатків; бухгалтерському – як зведену таблицю за класифікацією доходів і видатків; політичному – як дозвіл законодавчого (або місцевого представницького) органу на формування і використання державних (і місцевих) фінансових ресурсів;

соціальному – як інструмент впливу держави або органу місцевого самоврядування на соціальне життя країни» [7].

І.О. Лютий і Л.М. Демиденко визначають бюджет: «як сукупність грошових відносини, які виникають у державі з юридичними і фізичними особами з приводу перерозподілу національного доходу в зв'язку з утворенням і використанням централізованого фонду грошових коштів, який призначений для фінансування народного господарства, соціально-культурних заходів, потреб оборони тощо» [21].

Узагальнюючи напрацювання вчених, можемо виділити характерні ознаки бюджету:

1. Історичність – бюджет є історично зумовленою категорією, яка розвивалася разом із становленням держави та зміною її економічної та політичної системи. Форми бюджетного планування та виконання змінювалися залежно від етапів розвитку суспільства, економічної моделі та фінансових потреб держави.

2. Плановість – бюджет є фінансовим планом, який затверджується на певний період і містить прогнозовані доходи та видатки держави. Його розробка базується на макроекономічних показниках, стратегічних цілях економічного розвитку та соціальних пріоритетах.

3. Бюджет має силу правового акту – бюджет затверджується відповідним законодавчим органом (наприклад, парламентом) у вигляді закону чи іншого нормативного документа. Це забезпечує його обов'язковість для виконання всіма суб'єктами бюджетного процесу.

4. Складається на певний період – бюджет формується на визначений проміжок часу, найчастіше на рік (бюджетний період), хоча можливі середньострокові та довгострокові бюджетні плани. Це забезпечує системність фінансової політики та можливість коригування бюджетних показників відповідно до змін у макроекономічному середовищі.

Ці ознаки відображають сутність бюджету як інструмента управління державними фінансами та забезпечують його ефективне функціонування в

економічній системі.

Таким чином можна стверджувати, що у бюджеті переплітається великий спектр різнорівневих інтересів, відтак неминучими є набір суперечностей. Бюджет є досить вагомою зброєю в руках державної влади та органів місцевого самоврядування (за певних умов), об'єктом політичної боротьби, а також боротьби ідеологій, наукових концепцій, політичних переконань, уявлень про справедливість. Ми цілком підтримуємо тезу, що кожна гривня бюджетних коштів має реалізуватися ефективно, втілюватися у запланованих цілях і вирішених завданнях, бути під постійним контролем суспільства.

Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України: «бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [3].

Державний бюджет України – централізований фонд фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій, передбачених Конституцією України.

О.Д. Василик стверджує: «Державний бюджет України – централізований фонд фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій, передбачених Конституцією України» [4, с. 28].

На погляд В.М. Федосова: «державний бюджет виражає фінансові відносини, пов'язані з утворенням та використанням фонду грошових ресурсів держави» [6, с. 158].

Дещо інших поглядів дотримується С.І. Юрій, який стверджує, що: «державний бюджет як одна з ланок фінансової системи України є економічною категорією і відображає грошові відносини, які виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності і фізичними особами – з іншого, з приводу утворення централізованого фонду грошових коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і

задоволення інших суспільних потреб. Завдяки бюджету відповідно до Конституції України, держава повинна мати можливості зосередити фінансові ресурси на важливих ділянках економічного та соціального розвитку» [44, с. 26].

Бюджет як фінансовий план державних витрат і джерел їхнього покриття відіграє важливу роль у діяльності держави. Він визначає її можливості й пріоритети розвитку, її роль і форми реалізації закріплених за нею функцій. Це ефективний: «регулятор економіки, що відображає обсяги необхідних державі фінансових ресурсів, визначає конкретні напрями використання коштів, спрямовує фінансову діяльність держави» [5].

На наш погляд, суть категорії «бюджет» можна розглядати з трьох позицій, а саме:

- за економічним змістом – бюджет є сукупністю економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання централізованих державних фінансових ресурсів. Він виконує функцію перерозподілу національного доходу з метою забезпечення соціальних, економічних і політичних завдань держави;

- за матеріальним змістом – бюджет представляє собою фонд грошових коштів держави, який формується за рахунок податкових надходжень, доходів від державної власності, зовнішніх запозичень тощо. Цей фонд використовується для фінансування державних програм, соціального захисту населення, утримання державного апарату та інших суспільних потреб;

- за формою прояву – бюджет є фінансовим планом держави, який затверджується у вигляді закону та містить перелік доходів і видатків на певний період (зазвичай рік). Він відображає фінансову політику держави та є інструментом її реалізації.

Такий підхід до розгляду суті бюджету дозволяє всебічно оцінити його роль у функціонуванні економічної системи країни та визначити основні напрями його використання в управлінні державними фінансами.

Головною функцією Державного бюджету України є регулювання процесу розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між секторами економіки, регіонами та соціальними групами відповідно до державної фінансової політики та вимог ринкової економіки. Важливою особливістю бюджету як фінансового плану держави є його законодавчий статус. Юридична обов'язковість бюджету створює умови для контролю за використанням бюджетних коштів та підвищує його вплив на ефективність суспільного виробництва. Завдяки бюджетним ресурсам держава забезпечує громадянам належний рівень добробуту, комфортні умови життя та соціальну безпеку.

1.2. Роль державного бюджету у системі фінансових ресурсів держави

Державний бюджет є основним фінансовим планом країни, через який здійснюється управління грошовими потоками на національному рівні. Він виконує важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку економіки, фінансуванні соціальних програм та регулюванні державних фінансів. Його значення полягає у забезпеченні стабільного функціонування економіки, фінансуванні державних програм та реалізації соціальної політики.

Основні аспекти ролі державного бюджету у системі фінансових ресурсів держави:

1. Формування фінансової бази держави. Бюджет є головним джерелом фінансування діяльності держави. За рахунок акумуляції доходів (податків, зборів, мита, доходів від державної власності тощо) формується фінансова база для реалізації державної політики.

2. Перерозподіл національного доходу. Державний бюджет виконує функцію перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) між секторами економіки, регіонами та соціальними групами. Це забезпечує підтримку економічно вразливих верств населення, стимулювання економічного розвитку та скорочення соціальної

нерівності.

3. Фінансування державних програм. Через бюджет здійснюється фінансування охорони здоров'я, освіти, оборони, соціального забезпечення, інфраструктурних проектів, науки та культури. Це сприяє підвищенню якості життя громадян і забезпеченню соціальної стабільності.

4. Регулювання економіки. Бюджетна політика держави дозволяє впливати на темпи економічного зростання, рівень зайнятості, рівень інфляції та інвестиційний клімат у країні. За допомогою податкових і бюджетних механізмів держава може стимулювати чи обмежувати певні економічні процеси.

5. Забезпечення фінансової стабільності. Через збалансоване формування доходів і видатків держава підтримує стійкість фінансової системи, контролює рівень бюджетного дефіциту та державного боргу.

6. Контроль і прозорість використання державних фінансів. Державний бюджет є інструментом фінансового контролю, що забезпечує ефективне і цільове використання державних ресурсів. Його затвердження та виконання регулюється законодавством, що сприяє підзвітності органів влади перед суспільством [42].

Державний бюджет виконує кілька основних функцій, які забезпечують ефективне управління фінансовими ресурсами країни та підтримку стабільності економічної системи.

Основними функціями, які виконуються державним бюджетом:

1. Акумуляуюча функція – державний бюджет акумулює фінансові ресурси, що надходять до держави. Це включає в себе податкові надходження, доходи від державної власності, мита, штрафи, а також доходи від державних позик. Акумуляція коштів є основою для подальшого фінансування різних державних потреб.

2. Розподільча функція – в рамках цієї функції здійснюється розподіл фінансових ресурсів між різними галузями економіки, територіальними утвореннями та соціальними групами. Це включає видатки на соціальні програми

(освіта, охорона здоров'я, пенсії), інфраструктурні проекти, національну оборону, підтримку бізнесу, науку, культуру та інші важливі сфери.

3. Регулююча функція – державний бюджет є інструментом економічного регулювання. Через бюджетні заходи держава може впливати на економічні процеси в країні, наприклад, стимулювати економічний ріст, знижувати рівень інфляції, регулювати зайнятість, а також здійснювати антикризові заходи.

4. Стабілізаційна функція – державний бюджет здатний стабілізувати економіку країни в умовах економічних коливань та криз. У періоди економічного спаду бюджет може використовувати фіскальні заходи для стимулювання попиту та інвестицій, у той час як під час економічного підйому – знижувати витрати та накопичувати резерви для майбутніх періодів.

5. Контрольна функція – бюджет виконує контрольну функцію, оскільки він встановлює чіткі межі для витрат і забезпечує нагляд за правильним використанням державних фінансів. Завдяки законодавчому статусу бюджету забезпечується підзвітність уряду та інших органів, які мають справу з державними коштами, а також забезпечується фінансова прозорість.

6. Інвестиційна функція – державний бюджет є джерелом фінансування для державних інвестицій у важливі інфраструктурні проекти та стратегічні напрямки розвитку економіки. Витрати на інвестиції можуть включати будівництво доріг, мостів, розвиток енергетичних і комунікаційних мереж, наукові дослідження, що стимулює економічне зростання та модернізацію країни.

7. Соціальна функція – бюджет також виконує соціальну функцію, фінансуючи програми соціального забезпечення та підтримки населення. Це включає виплати пенсій, субсидій, допомоги безробітним, підтримку малозабезпечених верств населення та забезпечення доступу до основних соціальних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта.

Дослідження ролі та функцій державного бюджету в системі фінансових ресурсів держави передбачає вивчення кількох ключових категорій, які дозволяють

зрозуміти його значення та вплив на економіку. Однією з основних категорій є сам державний бюджет, який є фінансовим планом країни. Його сутність полягає в акумулюванні та перерозподілі фінансових ресурсів для забезпечення виконання державних функцій, таких як фінансування соціальних, інфраструктурних та економічних програм. Важливим аспектом є розуміння того, як формуються доходи державного бюджету, які складаються з податків, зборів, митних платежів, доходів від державної власності та інших джерел. Це визначає фінансову базу, на якій будується діяльність держави.

Видатки бюджету також є важливою категорією. Вони включають фінансування різноманітних державних програм, таких як соціальні витрати, охорона здоров'я, освіта, оборона, інфраструктура, наука і культура. Правильний розподіл і ефективне використання цих коштів безпосередньо впливають на економічну ситуацію в країні.

Однією з важливих категорій є бюджетний дефіцит та державний борг. Дефіцит виникає, коли витрати перевищують доходи, і держава змушена залучати позики для покриття цього дефіциту. Оцінка дефіциту та боргу дозволяє визначити фінансову стабільність країни та її здатність виконувати зобов'язання.

Усі ці категорії взаємопов'язані та допомагають глибше зрозуміти роль державного бюджету як ключового інструменту фінансової політики, який впливає на економічне та соціальне становище країни.

Взаємозв'язок між доходами, видатками, дефіцитом та державним боргом з одного боку, і валовим внутрішнім продуктом (ВВП) з іншого, є важливим елементом економічної політики. Ці фактори взаємодіють і мають істотний вплив на економічну стабільність і розвиток країни.

Державні доходи, які складаються переважно з податкових надходжень, мають прямий зв'язок із рівнем економічної активності країни, тобто з ВВП. Якщо економіка зростає, збільшується кількість товарів і послуг, що виробляються, а отже, зростає і база оподаткування. Це означає, що державні доходи зростають

через підвищення податкових надходжень.

Якщо економіка стабільно зростає, зростають доходи держави, що дозволяє уряду збільшувати видатки на розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інші важливі сфери. Це, в свою чергу, може стимулювати подальше економічне зростання. Зниження податкового навантаження на бізнес чи населення (податкові реформи) може стимулювати інвестиції, що також позитивно впливає на ВВП.

Державні видатки є важливим інструментом впливу на економіку. Витрати держави, зокрема на інфраструктурні проекти, соціальні програми або інвестиції в науково-технічний прогрес, можуть мати значний мультиплікативний ефект. Це означає, що кожен витрачений урядом долар чи гривня може спричинити більш значне збільшення загального економічного обсягу. Витрати на інфраструктуру: наприклад, вкладення у будівництво доріг, мостів або модернізацію енергетичної системи створюють робочі місця, покращують логістику та сприяють економічному зростанню. Державні витрати на соціальні програми можуть стимулювати споживчий попит, що також сприяє росту ВВП. Проте важливо зазначити, що надмірне збільшення видатків, особливо без належного фінансування, може призвести до інфляційного тиску, що негативно впливатиме на економічну стабільність і довгострокове зростання ВВП.

Дефіцит бюджету виникає, коли державні видатки перевищують доходи. Короткостроково дефіцит може бути необхідним для стимулювання економічної активності, особливо в умовах рецесії, коли уряд витрачає більше на соціальні програми чи інвестиції в інфраструктуру для підтримки попиту.

Короткостроковий вплив дефіциту на ВВП – у випадку економічної кризи чи спаду дефіцит може бути корисним інструментом для підтримки зростання ВВП. Наприклад, додаткові державні витрати можуть підвищити попит на товари та послуги, що стимулює виробництво і створення робочих місць [37].

Довгостроковий вплив дефіциту на ВВП – якщо дефіцит триватиме протягом тривалого періоду і не буде забезпечено належне фінансування, це може призвести

до зростання державного боргу, що, в свою чергу, може зменшити можливості уряду для фінансування інших потреб, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура.

Надмірний дефіцит також може призвести до підвищення інфляції та зниження довіри до національної валюти, що може зменшити рівень ВВП через інвестиційний та споживчий спад.

Державний борг виникає, коли країна позичає кошти для покриття дефіциту бюджету або фінансування великих інфраструктурних проєктів. Борг може бути внутрішнім (позики від національних банків та фінансових установ) або зовнішнім (позики від міжнародних організацій чи іноземних інвесторів) [16]. Якщо державний борг використовується для фінансування продуктивних інвестицій (наприклад, в інфраструктуру чи технології), це може стимулювати економічне зростання. Нові інвестиції створюють робочі місця, підвищують ефективність і продуктивність, що може призвести до зростання ВВП. Проте надмірний державний борг може мати негативний вплив на економіку в довгостроковій перспективі. Високий рівень боргу може обмежити здатність уряду витратити кошти на важливі програми, оскільки значна частина бюджету йде на виплату відсотків за боргом. Це може знижувати економічне зростання та обмежувати інвестиційні можливості.

Крім того, високий рівень державного боргу може збільшити ризики фінансової нестабільності. В разі, якщо інвестори почнуть сумніватися у здатності країни обслуговувати свої боргові зобов'язання, це може призвести до підвищення вартості запозичень і навіть до фінансової кризи.

Економічне зростання також має зворотний вплив на доходи, дефіцит та борг. Коли ВВП зростає, збільшується база для оподаткування, що дозволяє уряду збільшити доходи і зменшити дефіцит бюджету. Крім того, зростання ВВП може зменшити потребу у запозиченнях, оскільки високі доходи дозволяють уряду покривати більшу частину витрат без необхідності залучати додаткові позики.

Проте в умовах низького або негативного економічного зростання уряди можуть бути змушені збільшувати державний борг або дефіцит, щоб підтримати економіку, що створює замкнуте коло, де слабка економіка веде до збільшення боргового навантаження.

Державний бюджет виконує багатогранну роль у фінансовій системі країни. Він не лише забезпечує функціонування державного апарату та фінансування соціальних і економічних програм, а й слугує важливим інструментом регулювання економічних процесів, макроекономічної стабільності та соціального захисту населення. Його ефективне формування та використання є запорукою фінансової безпеки держави та добробуту її громадян.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ ЗА 2022 – 2024 РОКИ

2.1. Оцінка дохідної та видаткової частин Державного бюджету України

Оцінка дохідної та видаткової частин Державного бюджету України є важливим етапом аналізу фінансових ресурсів держави, оскільки дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно держава управляє своїми фінансами та чи відповідає її бюджетна політика економічним та соціальним цілям. Такий аналіз необхідний для забезпечення економічної стабільності, сприяння розвитку національної економіки, ефективного використання ресурсів та контролю за виконанням бюджетних зобов'язань.

Дохідна частина бюджету є основним джерелом фінансування державних видатків. Високий рівень доходів свідчить про стабільність економіки та здатність держави фінансувати свої зобов'язання без значних запозичень. Для визначення цього рівня розглянемо динаміку та співвідношення дохідної та видаткової частин Державного бюджету України на 2022 – 2024 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки, млрд
грн [11]

Показники	2022 рік	2023 рік	Темп приросту 2023 до 2022 року, %	2024 рік	Темп приросту 2024 до 2023 року, %
1	2	3	4	5	6
Усього доходів	1787,3	2671,9	49,5	3122,7	16,9

Податкові надходження, з них:	949,8	1203,5	26,7	1647,2	36,9
Податок та збір на доходи фізичних осіб	148,4	206,9	39,4	326,1	57,6
Податок на прибуток підприємств	117	143,8	22,9	271,1	88,5
Податок на додану вартість	467,1	580,8	24,3	734,4	26,4
Акцизний податок	102,2	167,2	63,6	210,4	25,8
Мито	26,2	40,6	55,0	48,3	19,0
Екологічний податок	3,3	3,7	12,1	3,9	5,4
Неподаткові надходження	346,3	991,7	186,4	974,4	-1,7
Доходи від операцій з капіталом	0,6	0,1	-83,3	0,2	100,0
Трансферти від органів державного управління	9,5	42,9	351,6	26,5	-38,2
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	481,1	433,4	-9,9	473,9	9,3
Цільові фонди	0,1	0,4	300,0	0,5	25,0

Аналіз динаміки доходів Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки свідчить про суттєве зростання бюджетних надходжень у зазначений період, що зумовлено як внутрішніми економічними факторами, так і зовнішньою підтримкою. Загальний обсяг доходів у 2023 році становив 2671,9 млрд грн, що на 49,5% більше порівняно з 2022 роком. У 2024 році очікується подальше зростання до 3122,7 млрд грн, тобто на 16,9% порівняно з 2023 роком. Така динаміка свідчить про послідовне відновлення економіки після кризи та посилення фінансового потенціалу держави.

Податкові надходження, як основне джерело наповнення бюджету, демонструють стійке зростання. У 2023 році вони зросли на 26,7% порівняно з попереднім роком і склали 1203,5 млрд грн, а в 2024 році спостерігається їхнє зростання до 1647,2 млрд грн, тобто ще на 36,9%. Це свідчить про активізацію економічної діяльності, розширення податкової бази та вдосконалення адміністрування податків.

З-поміж окремих податків найбільше зростання демонструє податок на

прибуток підприємств: у 2023 році він зріс на 22,9%, а у 2024 спостерігається стрибок на 88,5%. Це свідчить про покращення фінансових результатів підприємств, зростання прибутковості бізнесу та ефективніше податкове адміністрування. Вражаючи динаміку також має податок на доходи фізичних осіб, який у 2023 році зріс на 39,4%, а у 2024 – ще на 57,6%, що вказує на збільшення рівня заробітних плат та розширення офіційної зайнятості.

Податок на додану вартість (ПДВ), традиційно один із найвагоміших джерел доходів бюджету, також продемонстрував стабільне зростання – на 24,3% у 2023 році та на 26,4% у 2024 році. Акцизний податок зріс у 2023 році на 63,6%, а в 2024 році очікується збільшення на 25,8%, що пов'язано з підвищенням ставок акцизів та ціни відповідної продукції. Мито зростає помірковано – на 55% у 2023 році та на 19% у 2024 році, що свідчить про відновлення зовнішньоекономічної діяльності.

Екологічний податок зростає повільно, лише на 12,1% у 2023 році та 5,4% у 2024 році, що свідчить про обмежений обсяг цього джерела, але водночас і про потенціал для реформування екологічного оподаткування.

Неподаткові надходження демонструють надзвичайно високі темпи зростання у 2023 році – на 186,4%, що пов'язано зі значними надходженнями бюджетних установ. Проте у 2024 році прогнозується незначне зниження на 1,7%, що свідчить про стабілізацію або відсутність аналогічних джерел фінансування.

Доходи від операцій з капіталом залишаються незначними, а їхня динаміка свідчить про відсутність стійкої тенденції: значне падіння у 2023 році на 83,3% з подальшим зростанням у 2024 році на 100%, що зумовлено низькою базою порівняння.

Трансфerti від органів державного управління значно зросли у 2023 році (на 351,6%), проте у 2024 очікується зниження на 38,2%, що вказує на зміни в міжбюджетних взаємовідносинах. Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій у 2023 році зменшились на 9,9%, однак у 2024 спостерігається незначне зростання на 9,3%, що свідчить про збереження зовнішньої фінансової підтримки

на стабільному рівні.

Загалом, аналіз свідчить про поступове зростання дохідної бази бюджету України, що є позитивним сигналом для забезпечення державних видатків, реалізації соціальних програм та фінансування оборонного сектора в умовах війни. Така динаміка доходів свідчить про зміцнення фіскальної системи та зростаючу спроможність держави самостійно формувати фінансові ресурси для реалізації внутрішньої політики.

Структура доходів державного бюджету досліджується з метою всебічного розуміння джерел наповнення бюджету, оцінки їх стабільності, ефективності та відповідності фінансовим потребам держави. Такий аналіз дозволяє виявити домінуючі складові доходів, співвідношення між податковими та неподатковими надходженнями, а також рівень залежності від зовнішнього фінансування. Крім того, дослідження структури доходів дає змогу виявити потенціал для розширення дохідної бази бюджету, визначити напрями вдосконалення податкової системи та забезпечити фіскальну рівновагу. На основі такого аналізу формуються стратегічні рішення щодо бюджетної та податкової політики, планується оптимальний розподіл ресурсів та забезпечується довгострокова фінансова стабільність країни (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура доходів Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки, млрд грн [11]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Усього доходів	1787,3	100,0	2671,9	100,0	3122,7	100,0
Податкові надходження, з них:	949,8	53,1	1203,5	45,0	1647,2	52,7
Податок та збір на доходи фізичних осіб	148,4	8,3	206,9	7,7	326,1	10,4
Податок на прибуток підприємств	117	6,5	143,8	5,4	271,1	8,7

Податок на додану вартість	467,1	26,1	580,8	21,7	734,4	23,5
Акцизний податок	102,2	5,7	167,2	6,3	210,4	6,7
Мито	26,2	1,5	40,6	1,5	48,3	1,5
Екологічний податок	3,3	0,2	3,7	0,1	3,9	0,1
Неподаткові надходження	346,3	19,4	991,7	37,1	974,4	31,2
Доходи від операцій з капіталом	0,6	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0
Трансферти від органів державного управління	9,5	0,5	42,9	1,6	26,5	0,8
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	481,1	26,9	433,4	16,2	473,9	15,2
Цільові фонди	0,1	0,0	0,4	0,0	0,5	0,0

Аналіз структури доходів Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки дозволяє простежити зміни у формуванні бюджетних ресурсів держави, динаміку основних джерел надходжень та рівень їхньої залежності від зовнішніх і внутрішніх факторів.

У 2022 році загальний обсяг доходів становив 1787,3 млрд грн, з яких найбільшу частку займали податкові надходження – 53,1%. У наступні роки структура доходів зазнає змін. Так, у 2023 році частка податкових надходжень дещо знизилася до 45%, що пояснюється значним зростанням неподаткових надходжень та міжнародної допомоги. Однак уже в 2024 році податкові надходження знову зросли як в абсолютному вираженні, так і за питомою вагою — до 1647,2 млрд грн, що становить 52,7% усього бюджету. Це свідчить про поступове відновлення внутрішніх джерел наповнення бюджету, зменшення залежності від зовнішнього фінансування та стабілізацію податкової системи.

Серед податкових надходжень найвагомішим джерелом залишається податок на додану вартість, частка якого коливається в межах 21,7 – 26,1% у структурі загальних доходів. Це є свідченням значної ролі споживання та імпорту у формуванні бюджетних ресурсів. Зростає і значення податку на доходи фізичних осіб: з 8,3% у 2022 році до 10,4% у 2024 році, що вказує на поступове підвищення

рівня зайнятості, офіціалізацію заробітної плати та ефективніше адміністрування.

Податок на прибуток підприємств також демонструє позитивну динаміку: з 6,5% у 2022 році до 8,7% у 2024 році, що свідчить про зростання прибутковості бізнесу. Акцизний податок зберігає відносну стабільність із тенденцією до незначного зростання питомої ваги – від 5,7% до 6,7%. Такі надходження залежать від споживання підакцизної продукції та політики держави у сфері регулювання шкідливих звичок.

Мито та екологічний податок мають стабільно незначну частку в загальній структурі – по 1,5% та 0,1% відповідно, що може свідчити як про невеликий обсяг відповідних операцій, так і про потенціал до розширення цих джерел у майбутньому через реформу податкової системи.

Особливої уваги заслуговує стрімке зростання питомої ваги неподаткових надходжень у 2023 році – до 37,1%, що перевищує показник 2022 року майже вдвічі (19,4%). У 2024 році їх частка дещо зменшується до 31,2%, однак залишається суттєвою. Це свідчить про активну мобілізацію внутрішніх ресурсів неподаткового характеру, зокрема надходжень від державних підприємств, адміністративних зборів, плати за послуги тощо.

Значна роль у структурі доходів належить також коштам від закордонних країн і міжнародних організацій, частка яких у 2022 році становила 26,9%, у 2023 – 16,2%, а в 2024 – 15,2%. Ці показники свідчать про масштабну зовнішню фінансову підтримку, особливо у воєнний період, однак поступове її зниження вказує на прагнення держави зміцнити власну фіскальну незалежність.

Таким чином, структура доходів Державного бюджету України у 2022 – 2024 роках демонструє зміщення акценту з зовнішніх на внутрішні джерела фінансування, посилення ролі податкових надходжень і зростання ефективності фіскального адміністрування. Це є позитивним сигналом щодо стабілізації економіки та поступового зменшення бюджетної вразливості до зовнішніх ризиків.

Аналіз динаміки видатків державного бюджету проводиться з метою оцінки

ефективності розподілу фінансових ресурсів держави, виявлення пріоритетів бюджетної політики, а також визначення тенденцій у фінансуванні ключових сфер суспільного розвитку. Такий аналіз дозволяє з'ясувати, наскільки збалансованою є структура державних витрат, чи відповідає вона стратегічним цілям економіки та соціального захисту населення, а також чи є ці витрати економічно доцільними та раціональними.

Крім того, дослідження динаміки видатків дає змогу простежити, як змінюється фінансова підтримка окремих галузей – оборони, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, інфраструктури тощо – залежно від поточної економічної ситуації, зовнішніх загроз і внутрішніх викликів. Це важливо для формування обґрунтованої бюджетної політики, планування майбутніх витрат і забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни.

Також аналіз видатків є необхідним інструментом контролю за бюджетною дисципліною, виявлення неефективного або надмірного використання коштів, попередження зростання дефіциту бюджету та державного боргу. Він допомагає оцінити ступінь реалізації державних програм і цільових фондів, визначити потребу в перерозподілі ресурсів чи зміні фінансових пріоритетів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка видатків Державного бюджету України за функціями за 2022 – 2024 роки, млрд грн

Показники	2022 рік	2023 рік	Темп приросту 2023 до 2022 року, %	2024 рік	Темп приросту 2024 до 2023 року, %
1	2	3	4	5	6
Загальнодержавні функції	201,9	296,1	46,7	374,3	26,4
Оборона	1142,9	2097,6	83,5	2304,5	9,9
Громадський порядок, безпека	443,3	574,6	29,6	692,7	20,6
Економічна діяльність	95,4	134,3	40,8	163,1	21,4
Охорона навколишнього середовища	4,7	5,2	10,6	9,5	82,7

Житлово-комунальне господарство	0,5	8,4	1580,0	7,5	-10,7
Охорона здоров'я	184,3	179,3	-2,7	201,4	12,3
Духовний і фізичний розвиток	11,1	11,8	6,3	16,2	37,3
Освіта	58,5	60,5	3,4	64,7	6,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	425,9	469,3	10,2	464,7	-1,0
Міжбюджетні трансферти	426	177,4	-58,4	187,9	5,9
Всього видатків	2705,4	4014,4	48,4	4486,7	11,8

Аналіз динаміки видатків Державного бюджету України за функціональним призначенням у період 2022 – 2024 років дозволяє оцінити пріоритети бюджетної політики в умовах воєнного часу, соціально-економічних викликів та потреб у відновленні критичної інфраструктури та основних сфер життєдіяльності.

Загальний обсяг видатків бюджету зростає щороку: з 2705,4 млрд грн у 2022 році до 4014,4 млрд грн у 2023 році (приріст на 48,4%) та до 4486,7 млрд грн у 2024 році (приріст на 11,8%). Така тенденція свідчить про постійне зростання бюджетного навантаження, зумовленого як безпековими потребами, так і необхідністю фінансування соціальної сфери.

Найбільшу частину видатків традиційно становили витрати на оборону, що різко зросли з 1142,9 млрд грн у 2022 році до 2097,6 млрд грн у 2023 році (приріст 83,5%) і досягли 2304,5 млрд грн у 2024 році (приріст 9,9%). Така динаміка цілком логічна в умовах війни, де ключове завдання – забезпечити боєздатність Збройних Сил України.

Видатки на громадський порядок і безпеку також демонструють зростання – з 443,3 млрд грн у 2022 році до 692,7 млрд грн у 2024 році. Це свідчить про потребу у зміцненні національної безпеки, правопорядку та захисту прав громадян в умовах надзвичайної ситуації.

Загальнодержавні функції зазнали поступового зростання – з 201,9 млрд грн до 374,3 млрд грн за три роки. Видатки на економічну діяльність також зросли, що свідчить про спробу держави підтримати економіку через інвестиції в

інфраструктуру, промисловість та енергетику.

Незважаючи на складну ситуацію, фінансування освіти, охорони здоров'я та соціального захисту зберігалося на стабільному рівні з поступовим зростанням. Наприклад, видатки на освіту зросли з 58,5 млрд грн до 64,7 млрд грн, а на охорону здоров'я – з 184,3 до 201,4 млрд грн. Це свідчить про збереження соціальної орієнтації бюджету навіть у кризових умовах.

Цікавою є динаміка витрат на житлово-комунальне господарство, які зросли у 2023 році майже в 16 разів, ймовірно, через потребу у відновленні зруйнованої інфраструктури. Водночас у 2024 році вони дещо скоротилися, що свідчить про завершення окремих відновлювальних програм або зміну фінансових пріоритетів.

Видатки на міжбюджетні трансферти у 2023 році суттєво скоротилися (на 58,4%), однак у 2024 спостерігається часткове відновлення, що пов'язано з підвищенням фіскальної централізації або змінами в системі міжбюджетних відносин.

Отже, динаміка видатків бюджету за функціями у 2022 – 2024 роках свідчить про переорієнтацію фінансової політики держави на безпекові, оборонні та відновлювальні цілі, при цьому із збереженням соціальних гарантій та підтримкою основних суспільних секторів. Це вказує на адаптивність бюджетної системи до кризових умов та намагання забезпечити збалансований розвиток країни навіть у період значних викликів.

Аналіз структури видатків державного бюджету є важливим інструментом бюджетного планування та управління державними фінансами, адже дозволяє глибше зрозуміти пріоритети фінансової політики, ефективність розподілу ресурсів і ступінь відповідності витрат стратегічним цілям розвитку країни.

Такий аналіз допомагає виявити, які галузі та сфери отримують найбільше фінансування, а які – залишаються недофінансованими. Це, у свою чергу, дозволяє оцінити соціально-економічні наслідки такої політики: чи достатньо коштів спрямовується на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, оборону,

інфраструктуру, культуру та інші важливі напрями.

Крім того, дослідження структури видатків дає змогу проаналізувати тенденції у зміні бюджетних пріоритетів у динаміці – чи посилюється фінансування окремих сфер, чи зростає частка оборонних витрат у зв'язку з зовнішніми загрозами, чи змінюється підхід до підтримки регіонів через трансферти. Це важливо для обґрунтованого прийняття рішень щодо коригування бюджетної політики, досягнення збалансованості бюджету та підвищення ефективності використання державних ресурсів. Загалом аналіз структури видатків дозволяє не лише контролювати цільове використання коштів, а й забезпечити прозорість та підзвітність державних фінансів, що є важливими складовими довіри громадян до влади та основою сталого розвитку країни (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура видатків Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки, млрд грн [11]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Загальнодержавні функції	201,9	7,5	296,1	7,4	374,3	8,3
Оборона	1142,9	42,2	2097,6	52,3	2304,5	51,4
Громадський порядок, безпека	443,3	16,4	574,6	14,3	692,7	15,4
Економічна діяльність	95,4	3,5	134,3	3,3	163,1	3,6
Охорона навколишнього середовища	4,7	0,2	5,2	0,1	9,5	0,2
Житлово-комунальне господарство	0,5	0,0	8,4	0,2	7,5	0,2
Охорона здоров'я	184,3	6,8	179,3	4,5	201,4	4,5
Духовний і фізичний розвиток	11,1	0,4	11,8	0,3	16,2	0,4
Освіта	58,5	2,2	60,5	1,5	64,7	1,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	425,9	15,7	469,3	11,7	464,7	10,4
Міжбюджетні трансферти	426	15,7	177,4	4,4	187,9	4,2
Всього видатків	2705,4	100,0	4014,4	100,0	4486,7	100,0

Аналіз структури видатків Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки дає змогу простежити зміни у фінансових пріоритетах держави в умовах війни та пов'язаних із нею соціально-економічних викликів. Упродовж трьох років спостерігається як абсолютне зростання загального обсягу видатків бюджету (з 2705,4 млрд грн у 2022 році до 4486,7 млрд грн у 2024 році), так і зміна питомої ваги основних напрямів фінансування.

Найбільшу частку у структурі видатків традиційно займає сектор оборони. У 2022 році на нього припадало 42,2% усіх витрат, а вже у 2023 році частка зросла до 52,3%, що свідчить про пріоритетність цього напрямку в умовах воєнних дій. У 2024 році частка дещо зменшилась до 51,4%, однак у абсолютному вимірі обсяги фінансування зросли, що вказує на стабільно високий рівень потреб у цій сфері.

Другим за значущістю напрямом залишається громадський порядок і безпека, який зберігає доволі значну частку у структурі видатків – від 16,4% у 2022 році до 15,4% у 2024 році. Така стабільність обумовлена необхідністю підтримки внутрішньої безпеки та правоохоронної системи.

Загальнодержавні функції поступово нарощують свою питому вагу – з 7,5% у 2022 році до 8,3% у 2024 році, що свідчить про зростання витрат на державне управління, координацію діяльності органів влади та обслуговування боргу.

Суттєво скоротилась частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення – з 15,7% у 2022 році до 10,4% у 2024 році, хоча в абсолютному значенні обсяги залишаються високими. Це свідчить про перерозподіл ресурсів у бік безпекових потреб, а також зміни у механізмах надання соціальної допомоги.

Видатки на охорону здоров'я та освіту знизили свою питому вагу: для охорони здоров'я – з 6,8% у 2022 році до 4,5% у 2024 році, для освіти – з 2,2% до 1,4% відповідно. Така динаміка викликає занепокоєння, оскільки зменшення частки фінансування гуманітарної сфери в умовах війни може мати довгострокові негативні наслідки для розвитку людського капіталу.

Цікавим є також різке зменшення міжбюджетних трансфертів – з 15,7% у

2022 році до 4,2% у 2024 році. Це свідчить про зростання централізації фінансових ресурсів або перерозподіл функцій між державним та місцевими бюджетами.

Загалом, аналіз структури видатків демонструє, що в умовах війни пріоритет державних фінансів змістився у бік оборонної та безпекової сфер, що логічно, проте супроводжується скороченням відносної ваги витрат на соціальні потреби, освіту та охорону здоров'я. Такий розподіл ресурсів відповідає короткостроковим викликам, однак вимагає подальшої оцінки з позиції довгострокової стабільності та відновлення країни.

Таким чином, Державний бюджет України виконує ключову роль у системі фінансових ресурсів, адже не лише акумулює основні доходи держави, а й забезпечує їх цільовий розподіл відповідно до стратегічних завдань. В умовах війни структура бюджету є відображенням реальних викликів, з якими стикається країна, однак надалі важливо зберігати баланс між безпековими, соціальними та економічними цілями, аби забезпечити стабільність і розвиток у післявоєнний період.

2.2. Аналіз стану та ефективності виконання Державного бюджету України як складової фінансових ресурсів держави

Досягнення якомога більшої ефективності на усіх етапах бюджетного процесу є одним із ключових завдань уряду, що вимагає системного підходу та постійного моніторингу контролюючих органів.

Аналіз динаміки основних показників Державного бюджету України за 2022–2024 роки дозволяє оцінити його роль як ключового інструмента формування та використання фінансових ресурсів держави в умовах воєнного часу та поступового економічного відновлення (табл. 2.5).

У період 2022 – 2024 років спостерігається стійке зростання доходів державного бюджету: у 2023 році вони зросли на 49,5%, а у 2024 – ще на 16,9%,

досягнувши 3122,7 млрд грн. Це свідчить про мобілізацію фінансових ресурсів, зокрема завдяки розширенню податкових надходжень, підтримці з боку міжнародних партнерів та підвищенню ефективності збору доходів. Таке зростання доходів є надзвичайно важливим для забезпечення державних потреб у складних соціально-економічних умовах.

Таблиця 2.5

Динаміка основних показників Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки, млрд грн [11]

Показники	2022 рік	2023 рік	Темп приросту 2023 до 2022 року, %	2024 рік	Темп приросту 2024 до 2023 року, %
1	2	3	4	5	6
Всього доходів	1787,3	2671,9	49,5	3122,7	16,9
Всього видатків	2705,4	4014,4	48,4	4486,7	11,8
Кредитування	-1,3	-9,3	615,4	-5,5	-40,9
Дефіцит	-918,1	-1342,5	46,2	-1364	1,6

Видаткова частина також демонструє значне зростання, яке відображає пріоритети держави, зокрема витрати на оборону, безпеку, соціальну підтримку населення, відновлення інфраструктури. У 2023 році видатки зросли на 48,4%, а у 2024 – ще на 11,8%, що загалом свідчить про збереження високого рівня державних зобов'язань.

Разом із тим зростає і дефіцит бюджету – з 918,1 млрд грн у 2022 році до 1364 млрд грн у 2024-му. Попри незначне зростання темпів приросту дефіциту у 2024 році (1,6%), його абсолютний рівень залишається високим. Це вказує на нестачу власних фінансових ресурсів для покриття потреб бюджету, що зумовлює активне залучення зовнішніх джерел фінансування та збільшує боргове навантаження.

Показник державного кредитування, який має від'ємне значення протягом трьох років, свідчить про скорочення видатків, спрямованих на кредитування економіки, що також зумовлено необхідністю жорсткої економії та концентрації

ресурсів на першочергових напрямках.

Таким чином, динаміка основних бюджетних показників демонструє, що державний бюджет є центральним механізмом акумуляції та розподілу фінансових ресурсів, а також інструментом антикризового реагування. У короткостроковій перспективі головним викликом залишається збереження бюджетної збалансованості, оптимізація видатків та забезпечення достатніх джерел для покриття дефіциту без шкоди для макроекономічної стабільності.

Порівняння динаміки бюджетних показників із зростанням валового внутрішнього продукту (ВВП) України за 2022 – 2024 роки дає змогу оцінити ефективність фінансової політики та ступінь збалансованості між бюджетними процесами й економічним розвитком держави (рис. 2.1).

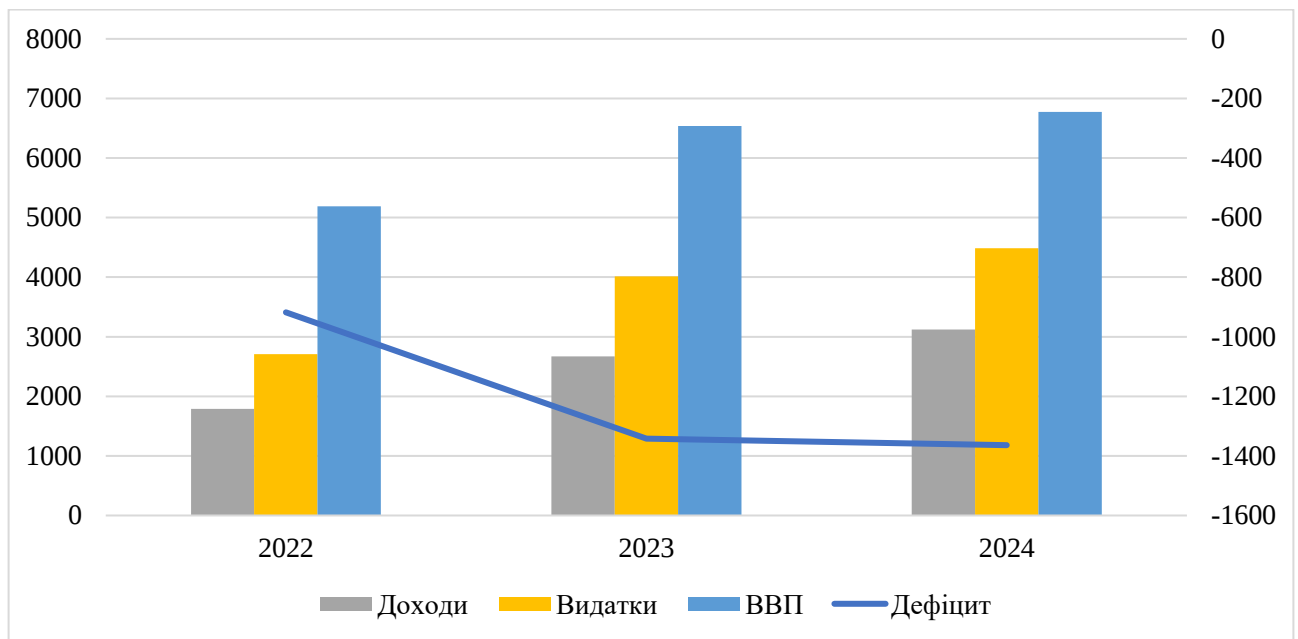

Рис. 2.1. Порівняння бюджетних показників із рівнем ВВП за 2022 – 2024 роки, млрд грн [11]

Упродовж аналізованого періоду ВВП України зростав помірними темпами: у 2023 році – на 10,4%, а у 2024 році – лише на 3,6%. Це пояснюється повільним відновленням економіки після глибокого падіння, спричиненого повномасштабною війною, обмеженим внутрішнім попитом і зруйнованою інфраструктурою.

Водночас доходи державного бюджету зростали набагато швидше, ніж економіка загалом: у 2023 році – на 49,5% (проти 10,4% зростання ВВП), у 2024 році – ще на 16,9% (при зростанні ВВП на 3,6%). Це свідчить про активну мобілізацію ресурсів, зокрема за рахунок розширення податкової бази, іноземної фінансової підтримки та покращення адміністрування податків. Така динаміка означає, що фінансова спроможність бюджету збільшується швидше, ніж розвивається реальний сектор економіки.

Видатки бюджету також зростали дуже динамічно – майже пропорційно доходам, хоча трохи повільніше: на 48,4% у 2023 році, на 11,8% у 2024 році. У порівнянні з ВВП ці темпи є значно вищими, що свідчить про підвищення частки перерозподілу ВВП через державний бюджет, особливо в умовах надзвичайних ситуацій (війна, соціальні виклики тощо).

Дефіцит бюджету також демонструє зростання, хоча менш стрімке: у 2023 році – зростання на 46,2%, у 2024 році – зростання на 1,6%. У контексті повільного зростання ВВП це означає, що фінансова нестабільність бюджету поглиблюється, а навантаження на державні фінанси залишається високим.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що:

- темпи зростання бюджетних доходів і видатків істотно перевищують темпи зростання ВВП;
- зростання дефіциту на фоні слабкого економічного підйому вказує на дисбаланс між фінансовими можливостями бюджету та економічною динамікою;
- така ситуація потребує посилення контролю за витратами, ефективного управління боргом і поступового переходу до більш збалансованої фіскальної політики, яка буде співмірна до реального зростання економіки.

Аналіз динаміки державного боргу є важливою складовою дослідження фінансових ресурсів держави, оскільки борг є джерелом покриття бюджетного дефіциту та відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності (рис. 2.2).

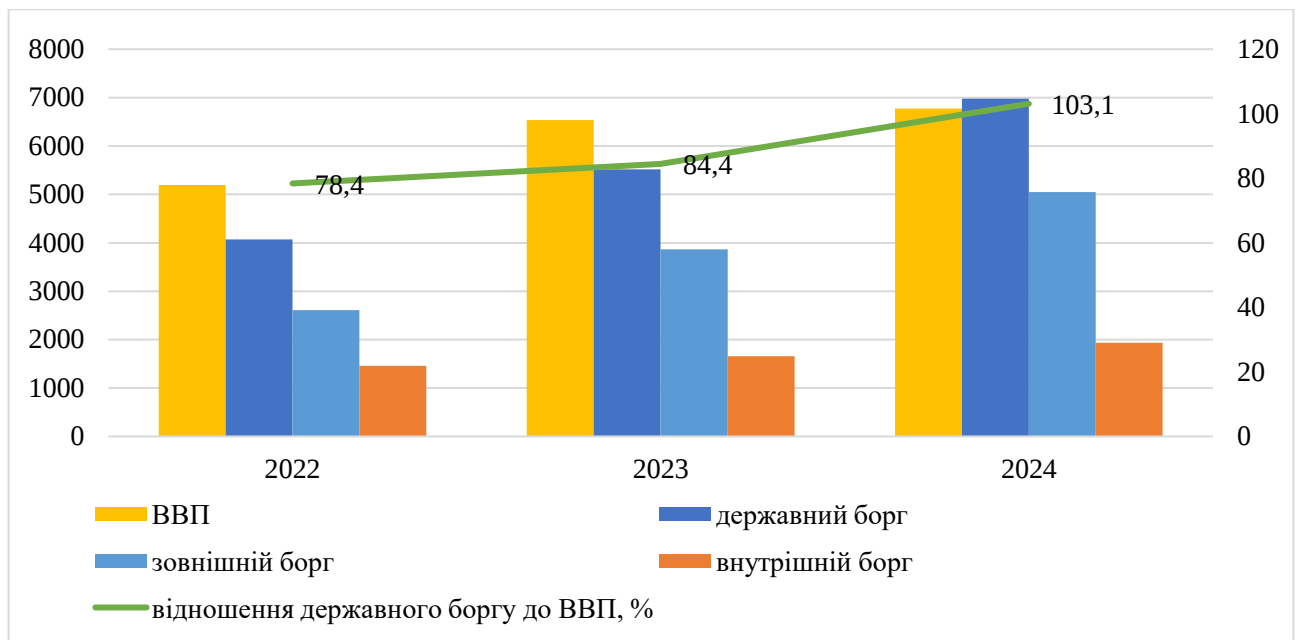

Рис. 2.2. Порівняння показників державного боргу із рівнем ВВП за 2022 – 2024 роки, млрд грн [11]

У 2022 році державний борг складав 4071,7 млрд грн, що відповідало 78,4% ВВП. У 2023 році борг зріс до 5519,5 млрд грн (84,4% ВВП), а у 2024 році перевищив рівень ВВП і склав 6980,9 млрд грн, що відповідає 103,1% ВВП.

Зростання боргу значно випереджає темпи зростання економіки. Якщо ВВП за цей період збільшився на 30,4% (з 5191,0 млрд грн у 2022 році до 6773,2 млрд грн у 2024 році), то державний борг зріс на 71,5% (з 4071,7 млрд грн до 6980,9 млрд грн). Це вказує на суттєве зростання боргового навантаження.

У 2022 році державний борг складав 4071,7 млрд грн, що відповідало 78,4% ВВП. У 2023 році борг зріс до 5519,5 млрд грн (84,4% ВВП), а у 2024 році перевищив рівень ВВП і склав 6980,9 млрд грн, що відповідає 103,1% ВВП.

Зростання боргу значно випереджає темпи зростання економіки. Якщо ВВП за цей період збільшився на 30,4% (з 5191,0 млрд грн у 2022 році до 6773,2 млрд грн у 2024 році), то державний борг зріс на 71,5% (з 4071,7 млрд грн до 6980,9 млрд грн). Це вказує на суттєве зростання боргового навантаження.

У 2022 році рівень боргу до ВВП складав 78,4%, що є відносно контрольованим показником. У 2023 році цей показник зріс до 84,4%, що свідчить про збільшення боргового тиску. У 2024 році державний борг перевищив рівень ВВП (103,1%), що є небезпечним сигналом для фінансової стійкості країни.

Подібна ситуація може свідчити про:

1. Зростаючі бюджетні дефіцити, які покриваються за рахунок запозичень.
2. Збільшення державних витрат, зокрема на оборону та соціальні потреби.
3. Вплив зовнішніх факторів, таких як воєнні дії та економічні кризи, що змушують державу залучати більше фінансових ресурсів.

Отже, перевищення рівня боргу над ВВП (103,1%) свідчить про загрозу фінансової нестабільності, особливо якщо темпи запозичень збережуться. Значна частина боргу формується за рахунок зовнішніх позик, що робить державу вразливою до змін міжнародної фінансової політики. Якщо зростання боргу перевищує економічне зростання, це може призвести до проблем з обслуговуванням боргу в майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід управління державним бюджетом та можливості його впровадження в Україні

Управління державним бюджетом є одним з ключових елементів економічної політики будь-якої країни. Зарубіжний досвід у цій сфері може стати важливим орієнтиром для України в контексті удосконалення управління фінансами та підвищення ефективності бюджетних витрат.

Одним із основних аспектів управління бюджетом у багатьох західних країнах є фінансова прозорість та підзвітність. Наприклад, у Швеції система управління бюджетом значною мірою зосереджена на відкритості. Шведський уряд активно публікує детальну інформацію про доходи та витрати державного бюджету на різних рівнях, що дозволяє громадянам та організаціям безперешкодно відслідковувати, як використовуються публічні кошти. Цей рівень прозорості значно підвищує довіру до урядових інститутів і сприяє зменшенню корупційних ризиків. Для України такий підхід може стати важливим елементом у боротьбі з корупцією та у зміцненні демократії, оскільки доступ до інформації дозволяє громадянам ефективно контролювати використання бюджетних коштів.

Ще одним важливим аспектом є планування бюджету, орієнтоване на конкретні результати. У Канаді, наприклад, бюджетне планування ґрунтується на довгострокових стратегічних цілях, що зумовлює більш ефективне використання бюджетних коштів. Канадська система передбачає не лише визначення фінансових витрат, але й оцінку ефективності цих витрат через досягнення конкретних соціальних і економічних результатів. В Україні також можна було б розглянути

таку модель, де кожен бюджетний рік супроводжується чіткими вимірюваними цілями, що дозволяє оцінити, чи було досягнуто бажаного результату від використаних коштів.

Що стосується контролю за державними витратами, то в країнах з високим рівнем фінансової стабільності, таких як Німеччина, існує система, яка передбачає балансування доходів та витрат бюджету. Це досягається через чітко визначені обмеження на дефіцит бюджету, що дозволяє уникати великих боргових навантажень і стабільно управляти фінансами держави. Україні варто було звернути увагу на подібні практики, адже в умовах обмежених ресурсів важливо уникати безконтрольного зростання дефіциту, що може призвести до фінансової нестабільності.

Особливо важливою є також система місцевого самоврядування та децентралізації. У Франції бюджетне планування здійснюється на різних рівнях — від центрального уряду до місцевих органів влади. Така система дозволяє кожному регіону враховувати свої специфічні потреби та визначати пріоритети в рамках загальнонаціональної стратегії. В Україні, з огляду на процеси децентралізації, подібний підхід може бути корисним для більш точного і своєчасного реагування на потреби місцевих громад та більш ефективного використання бюджетних коштів на місцях.

Японія є прикладом країни, яка має добре розвинену систему управління державним боргом. Японія використовує комплексну стратегію управління борговими зобов'язаннями, включаючи довгострокові фінансові інструменти, що допомагає підтримувати стабільність навіть при високому рівні державного боргу. В Україні важливо було б розвивати подібні механізми управління борговими зобов'язаннями, що дозволяє не лише знижувати фінансові ризики, але й зберігати стабільність на довгострокову перспективу [23].

Окрім цього, країни з розвиненими системами державного управління, такі як Австралія, мають ефективну систему незалежного аудиту та контролю за

державними витратами. В Австралії є спеціальні органи, які відповідають за незалежну перевірку правильності витрачання бюджетних коштів, що дозволяє значно знизити рівень корупції та неефективного використання ресурсів. В Україні такий підхід, у поєднанні з розширенням можливостей для громадського контролю та прозорості, може стати важливим елементом для покращення якості управління державними фінансами.

Досвід Польщі в управлінні державним бюджетом є важливим орієнтиром для країн, що прагнуть покращити ефективність своїх фінансових систем. Польща за останні кілька десятиліть пройшла великий шлях у реформуванні бюджетної політики, адаптувавши західні практики до своїх умов і досягнувши значних успіхів у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку економіки.

Польща активно використовує довгострокові стратегії бюджетного планування, орієнтуючись на визначення чітких цілей та пріоритетів для економічного розвитку країни. Стратегічний підхід полягає в тому, що уряд Польщі постійно переглядає бюджетні плани відповідно до змін в економічній ситуації. Одним із таких інструментів є середньострокові бюджетні плани, які дозволяють забезпечити більш стабільне фінансування важливих державних програм та соціальних ініціатив.

Завдяки такому підходу польський уряд зміг мінімізувати ризики бюджетних дефіцитів і здійснювати ефективне управління державними фінансами навіть під час економічних криз. Цей досвід може бути корисним для України, оскільки в країні також є потреба в стратегічному плануванні та адаптації бюджету до зміни зовнішньоекономічної ситуації.

Польща досягла значних успіхів у сфері фінансової прозорості. Уряд регулярно публікує детальні звіти про державний бюджет, що дозволяє громадянам та експертам слідкувати за тим, як витрачаються державні кошти. Бюджетні дані доступні на офіційних урядових платформах, що дозволяє громадянам контролювати державні витрати і забезпечує більш високий рівень підзвітності.

Крім того, в Польщі існує система зовнішнього аудиту, яка забезпечує незалежний контроль за використанням бюджетних коштів. Це дозволяє не лише запобігати зловживанням, але й підвищує ефективність витрат на всіх етапах реалізації державних програм. Україна, впровадивши подібні механізми прозорості та аудиту, могла б значно знизити рівень корупції та підвищити ефективність державних витрат.

Польща також демонструє високий рівень бюджетної дисципліни, що стало можливим завдяки інтеграції країни до Європейського Союзу. Польща дотримується принципів бюджетної дисципліни, що передбачає обмеження на дефіцит бюджету, які зафіксовані в правилах ЄС. Це дозволяє уряду ефективно управляти бюджетними витратами та запобігати надмірному зростанню державного боргу [31].

Особливо важливою є роль Польщі в інтеграційних процесах, де вона успішно управляє бюджетними дефіцитами, відповідаючи вимогам Європейського Союзу, що зокрема включає обмеження на дефіцит бюджету на рівні 3% від ВВП. В Україні варто було б розглянути досвід Польщі щодо жорсткої бюджетної дисципліни, що дозволяє зберігати фінансову стабільність навіть під час економічних труднощів.

Однією з важливих складових польської бюджетної системи є активна децентралізація. Польща здійснила ряд реформ, що дозволили місцевим органам влади отримати значну частину бюджетних повноважень. Місцеві органи влади мають більшу автономію у розподілі коштів на місцевому рівні, що дозволяє більш точно реагувати на потреби місцевих громад.

Цей підхід дозволив Польщі забезпечити більш ефективне використання бюджетних коштів на регіональному рівні та сприяв розвитку місцевої інфраструктури. В Україні, з урахуванням процесів децентралізації, такий досвід може бути надзвичайно корисним для покращення управління бюджетними коштами на місцевому рівні, а також для підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування.

Польща також розробила систему ефективного управління державним боргом. Вона використовує різноманітні інструменти, такі як емісія облігацій та взаємодія з міжнародними фінансовими інститутами, для залучення коштів при збереженні стабільності фінансових потоків. У Польщі є спеціальні органи, що відповідають за управління державним боргом і забезпечення його фінансової стійкості [31].

Для України це може бути важливим уроком, оскільки наявність системи контролю за борговими зобов'язаннями є критично важливою для запобігання фінансовій кризі і збереження макроекономічної стабільності.

Досвід Польщі в управлінні державним бюджетом є вельми корисним для України, оскільки він демонструє, як можна поєднувати стратегічне бюджетне планування, фінансову прозорість, бюджетну дисципліну, децентралізацію та ефективне управління боргом. Прийняття деяких із цих практик може суттєво покращити фінансову ситуацію в Україні та підвищити рівень ефективності витрат на державні потреби.

Загалом, впровадження найкращих міжнародних практик в управлінні державним бюджетом дозволить Україні значно підвищити ефективність використання державних коштів, знизити рівень корупції та забезпечити більш стійке економічне майбутнє. Для цього необхідно поступово адаптувати іноземний досвід до українських умов, з огляду на особливості внутрішньої політики та економічної ситуації.

3.2. Напрями оптимізації дохідної та видаткової частини Державного бюджету України як складової фінансових ресурсів держави

Оптимізація дохідної та видаткової частини Державного бюджету України є важливим завданням для забезпечення економічної стабільності та сталого розвитку країни. Ефективне управління бюджетними ресурсами дозволяє

забезпечити належний рівень фінансування соціальних програм, розвитку інфраструктури та інших критично важливих сфер. Розглянемо основні напрямки оптимізації дохідної та видаткової частини бюджету.

Дохідна частина державного бюджету формується переважно за рахунок податкових надходжень, митних зборів, а також доходів від державного майна. Однак, враховуючи економічні виклики та потребу у збільшенні державних ресурсів, важливо здійснити такі кроки для оптимізації дохідної частини:

1. Одним із важливих напрямків є реформування податкової системи для забезпечення більшої прозорості та справедливості. Це передбачає:

- зменшення податкового навантаження на малий та середній бізнес, що може стимулювати економічну активність і сприяти зростанню податкових надходжень через збільшення економічної активності;

- удосконалення системи адміністрування податків, зокрема через автоматизацію процесів та впровадження електронного декларування. Це дозволить зменшити рівень податкових правопорушень і збільшити надходження до бюджету;

- збільшення податкової бази шляхом боротьби з тіньовою економікою, зокрема через впровадження сучасних механізмів для фіксації всіх видів економічної діяльності та легалізацію підприємств, які працюють в тіні.

2. Важливим джерелом доходів є митні збори, які забезпечують надходження до бюджету від міжнародної торгівлі. Для оптимізації цього напрямку можна вжити таких заходів:

- спростити митні процедури, що дозволить зменшити корупційні ризики та зробити процес митного оформлення більш прозорим і швидким;

- посилення контролю за імпортом та експортом товарів, особливо в таких сферах, як енергетика, де зловживання можуть завдати значної шкоди бюджету;

- використання інноваційних технологій, таких як блокчейн, для забезпечення прозорості та ефективного контролю за митними операціями.

3. Продаж частини державного майна та приватизація державних підприємств може бути важливим джерелом додаткових доходів. Це може включати: приватизацію неефективних державних підприємств, що потребують значних бюджетних витрат на утримання, але не приносять значного прибутку; продаж або оренда державних земель для забезпечення додаткових надходжень до бюджету.

Забезпечення ефективного використання державних фінансових ресурсів на всіх етапах витрачання коштів – від їх розподілу до виконання – є критичним для підтримки стабільності бюджету та уникнення надмірних витрат. Основні напрямки оптимізації видатків:

1. Однією з найбільших статей видатків бюджету є соціальні виплати, зокрема пенсії, допомога малозабезпеченим та інші соціальні програми. Оптимізація соціальних витрат може здійснюватися через: удосконалення системи пенсійного забезпечення, зокрема через запровадження більш ефективних механізмів накопичення пенсійних внесків та підвищення прозорості в системі нарахування пенсій; цільове надання соціальної допомоги, що передбачає більш чітке визначення критеріїв для надання соціальних виплат, а також застосування принципу адресності для запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів; підвищення ефективності витрат на медицину та освіту, зокрема через реформування системи фінансування та контролю за використанням державних коштів у цих сферах.

2. Витрати на державне управління можуть бути значними, однак є можливості для їх оптимізації:

- зменшення чисельності чиновників, за рахунок впровадження більш ефективних і технологічних управлінських процесів;
- перехід на електронне урядування, що дозволяє зменшити витрати на утримання державного апарату, спростити процеси надання адміністративних послуг і зробити їх більш доступними для громадян;
- впровадження моніторингу ефективності державних програм, що дозволяє

своєчасно виявляти неефективні витрати та коригувати бюджетні витрати.

3. Витрати на оборону та безпеку є важливими, однак в умовах обмежених ресурсів необхідно: оптимізувати витрати на закупівлю військової техніки та обладнання, враховуючи реальні потреби та максимально ефективно використовуючи наявні ресурси; покращити управління ресурсами в секторі безпеки, шляхом координації та забезпечення більш ефективного використання коштів у різних відомствах і агентствах.

4. Для забезпечення розвитку регіонів необхідно здійснювати більш ефективний розподіл бюджетних коштів на місцях:

- децентралізація та передача повноважень місцевим органам влади дозволяє забезпечити більш ефективне використання бюджетних коштів, орієнтуючи їх на конкретні потреби громад;

- створення механізмів моніторингу витрат на місцевому рівні, що дозволяє запобігти неефективному використанню бюджетних коштів.

Оптимізація дохідної та видаткової частини Державного бюджету України є важливим елементом забезпечення фінансової стабільності країни. Впровадження ефективних податкових та митних реформ, оптимізація соціальних і адміністративних витрат, а також реформування системи державного управління та оборонних витрат дозволить зменшити дефіцит бюджету, підвищити ефективність використання коштів та забезпечити стійкий розвиток економіки.

Управління державним бюджетом в умовах війни має кілька специфічних особливостей, які відрізняють його від звичайного бюджетного процесу в мирний час. Основні з них:

1. Збільшення витрат на оборону та безпеку. В умовах війни значно зростають витрати на забезпечення обороноздатності країни, придбання військової техніки, амуніції, на утримання військових частин та інші потреби, пов'язані з національною безпекою.

2. Перерозподіл бюджетних коштів. У зв'язку з необхідністю фінансування

військових потреб та інших надзвичайних заходів, відбувається перерозподіл бюджетних ресурсів. Часто скорочуються видатки на соціальні програми, інфраструктуру та інші менш пріоритетні сфери, аби забезпечити фінансування оборони та відновлення країни після бойових дій.

3. Збільшення державного боргу. Для фінансування дефіциту бюджету в умовах війни країни часто звертаються до зовнішніх та внутрішніх позик. Це може призвести до значного зростання державного боргу, що створює додаткові ризики для економічної стабільності в майбутньому.

4. Інфляційні процеси та девальвація валюти. Війна часто призводить до зростання інфляції, зниження курсу національної валюти, що, у свою чергу, впливає на бюджетні витрати, особливо на імпортовані товари та послуги. Це ускладнює планування та прогнозування бюджетних надходжень.

5. Залучення міжнародної допомоги та фінансування. В умовах війни країни можуть отримувати міжнародну допомогу у вигляді кредитів, грантів або гуманітарної допомоги, що допомагає компенсувати частину бюджетних витрат, але також створює залежність від зовнішніх фінансових ресурсів.

6. Надзвичайні заходи у бюджетному процесі. В умовах війни можуть бути прийняті екстрені бюджетні рішення, що передбачають тимчасові зміни у законодавстві, пришвидшення процедур виділення коштів та фінансування надзвичайних потреб.

7. Пріоритетність відновлення та гуманітарної допомоги. Після припинення активних бойових дій велика частина бюджетних коштів йде на відновлення інфраструктури, соціальні програми для постраждалих громадян, а також на підтримку гуманітарних ініціатив.

Таким чином, управління державним бюджетом під час війни вимагає гнучкості, швидкості прийняття рішень і адаптації до змінюваних умов. Підвищена увага приділяється забезпеченню національної безпеки, стабільності фінансів і мінімізації соціальних та економічних наслідків війни.

ВИСНОВКИ

Доходи, видатки, дефіцит і державний борг взаємопов'язані з економічним зростанням і мають значний вплив на ВВП. В умовах економічної стабільності та росту збільшення державних витрат може стимулювати подальше зростання, тоді як надмірний дефіцит та борг можуть мати негативні наслідки, обмежуючи економічний розвиток і стабільність. Збалансоване управління державними фінансами є ключовим фактором для забезпечення стійкого економічного зростання.

Узагальнюючи результати аналізу динаміки та структури доходів і видатків Державного бюджету України за 2022–2024 роки, можна зробити кілька ключових висновків щодо їхнього значення як складових фінансових ресурсів держави.

По-перше, доходна частина бюджету демонструє поступове зростання, що свідчить про активізацію фіскальної політики, розширення податкової бази та зміцнення платоспроможності економіки попри складну воєнну ситуацію. Значне зростання податкових надходжень, зокрема податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств і ПДВ, вказує на часткове відновлення економічної активності. Водночас вагоме місце у доходах займають зовнішні надходження — кошти від міжнародних організацій, що підтверджує залежність України від підтримки партнерів у кризовий період.

По-друге, структура доходів свідчить про домінування податкових джерел, але також про важливу роль неподаткових надходжень та зовнішніх трансфертів у забезпеченні державних потреб. Це свідчить про багатоаспектність джерел наповнення бюджету та необхідність збереження фінансової стійкості через диверсифікацію надходжень.

По-третє, видаткова частина бюджету зазнала суттєвих трансформацій, відображаючи зміну державних пріоритетів у зв'язку з війною. Найбільше

зростання припадає на оборону та громадську безпеку, що займають понад половину всіх витрат у 2023 – 2024 роках. При цьому спостерігається зменшення питомої ваги витрат на соціальний захист, освіту та охорону здоров'я, що є тривожним сигналом з огляду на довгостроковий розвиток людського капіталу.

Аналіз динаміки доходів, видатків, дефіциту та державного боргу України за 2022–2024 роки свідчить про значні виклики у фінансовій сфері, пов'язані з нестабільністю економічної ситуації, зростанням бюджетного дефіциту та підвищенням боргового навантаження.

Україна демонструє швидке нарощування державного боргу, що перевищує темпи зростання ВВП. Якщо у 2022 році ситуація була відносно стабільною (78,4% до ВВП), то у 2024 році борг уже перевищив ВВП. Це свідчить про посилення боргового навантаження на державні фінанси. Для стабілізації ситуації необхідно переглянути політику запозичень, стимулювати економічне зростання та підвищити ефективність управління державними фінансами.

Загальні висновки та рекомендації:

1. Необхідність посилення податкової бази – варто розширювати базу оподаткування та підвищувати ефективність податкового адміністрування, щоб зменшити залежність бюджету від міжнародної допомоги.
2. Оптимізація видаткової частини – слід більш ефективно розподіляти бюджетні кошти, зменшуючи неефективні витрати та спрямовуючи ресурси на економічний розвиток.
3. Зниження боргового навантаження – варто розробити стратегію зменшення державного боргу та дефіциту бюджету, зокрема через стимулювання внутрішніх інвестицій і розвитку економіки.
4. Збільшення прозорості та контролю за фінансовими ресурсами – необхідне впровадження дієвих механізмів моніторингу бюджетних процесів для уникнення корупційних ризиків.

Загалом, виконання Державного бюджету України у 2022–2024 роках відбувалося в умовах значних викликів, спричинених воєнним станом та економічною нестабільністю. Бюджет виконував важливу роль у підтримці соціально-економічної стабільності, однак його ефективність потребує подальшого вдосконалення, зокрема у напрямку посилення фінансової дисципліни, зменшення дефіциту та боргового навантаження, а також створення умов для сталого економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баришевська І.В., Костенко Т.А., Вrabіє Н.В. Середньострокове бюджетне планування: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 36. С.28-34
2. Боковикова Є.О. Субвенції у складі доходів місцевих бюджетів: правове регулювання та класифікація: *Науковий юридичний журнал*. 2023. №19. С. 499-505.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 02.03.2025).
4. Василик О.Д. Державний бюджет СРСР: навч. посіб. К.: Вид-во «Вища шк.», 1982. 279 с.
5. Ватаманюк-Зелінська У. 3. Роль стратегічного планування видатків державного бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2019. № 3–4 (79). С. 24–30.
6. Державні фінанси: навч. посіб. для студ. економічних вузів і факультетів / В.М. Федосов, Л.Д. Буряк та ін. К.: Вид-во «Либідь», 1991. 276 с.
7. Воронова Л.К. Сутність предмета фінансового права. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 111. С. 13-23.
8. Гарбінська-Руденко А.В., Лямзіна О.В. Поняття та значення державного боргу України в умовах воєнного стану: *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №4. С. 259-263.
9. Грубляк О.М., Карвацький В.М. Жаворонок А.В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні: *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (13) Ч.2. С. 108-113.
10. Дахно І.І. Міжнародна торгівля: навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 296 с.
11. Державний веб-портал бюджету для громадян 2023. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.03.2025).

12. За даними МВФ, економіка Колумбії буде найбільш швидко зростаючою в Латинській Америці протягом 2022 року: Infobae. URL: <https://www.infobae.com/ua/2022/04/19/the-colombian-economy-will-be-the-fastestgrowing-in-latin-america-during-2022-according-to-the-imf/> (дата звернення: 20.03.2025).

13. Західна О.Р., Круглякова В.В., Бацман І.В. Формування дохідної частини Державного бюджету України: *Young Scientist*. 2021. № 10 (98). С. 131-136.

14. Захожай К. В. Роль, функції та завдання Державного бюджету України в сучасному суспільно-економічному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 15–22.

15. Івахів А.Б. Реформа оподаткування в Україні: огляд податкової реформи «10:10:10»: *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 451-462.

16. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посібник. Тернопіль: Астон, 2002. 202 с.

17. Комітет з питань бюджету розглянув звіт Рахункової палати за 2023 рік: Верховна Рада України. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236692.html (дата звернення: 20.03.2025)

18. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Сутність, причини і тенденції приватизації в контексті глобального економічного зростання: інституційний аспект: *Академічний огляд*. 2013. № 2 (39). С. 13-20.

19. «Криворіжсталь» повторно продано: Голос Америки. URL: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2005-10-24-voa1-86986937/225549.html> (дата звернення: 20.03.2025).

20. Лотоцька Н. «Шокова терапія» від Мілея: Аргентина девальвує песо на понад 50% до долара: LB. URL: https://lb.ua/world/2023/12/13/588750_shokova_terapiya_vid_mileya.html (дата звернення: 20.03.2025).

21. Лютий І.О., Демиденко Л.М. Бюджетна політика і стабільність

соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*. 2006. № 10. С. 3-13.

22. Майстренко О.С. Роль облікової ставки центрального банку в забезпеченні монетарної стабільності країни: теоретико-методологічний аспект: *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького*. 2023. Т. 27 № 1-2. С. 87-97.

23. Малишко В.В. Державний бюджет як інструмент регулювання економічного і соціального розвитку. The 5th International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (February 4- 6, 2021). Kyoto: CPN Publishing Group, 2021. P. 659-668.

24. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: навч. посіб. Київ : Знання-пресс, 2006. 607 с.

25. Питома вага державного сектору в економіці: Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs> (дата звернення: 20.03.2025).

26. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю як інструмент соціально-економічного розвитку. *Менеджмент та підприємництво в Україні етапи становлення і проблеми розвитку*. 2009. № 647. С. 184-190.

27. Погорілов С. Шмигаль анонсував скорочення міністерств в Україні на третину: *Українська Правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/4/7444867/> (дата звернення: 20.03.2025).

28. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.03.2025).

29. Поперешнюк В. Простіше, ніж здається. Як перевести економіку на військові рейки: *Gazeta.ua*. URL: <https://gazeta.ua/blog/60728/prostishe-nizhzdayetsya-ak-perevesti-ekonomiku-na-vijskovii-rejki> (дата звернення: 20.03.2025).

30. Поперешнюк В. У держбюджеті-2024 заклали 30 мільярдів на стимулювання економіки. URL:

https://www.facebook.com/Volodymyr.Popereshnyuk/posts/845778603570782/?_rdar

(дата звернення: 20.03.2025).

31. Приватизація у сусідів. Як Польщі, Грузії та Словаччині вдалося наростити економіку завдяки ефективній приватизації: *Економічна Правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/privatyzatsiya/2021/08/31/677303/> (дата звернення: 20.03.2025).

32. Присяжна Л. В Україні лише 15% державних підприємств є прибутковими: *Liga Zakon*. URL: https://biz.ligazakon.net/news/226721_v-ukranlishe-15-derzhavnikh-pdprimstv--pributkovimi (дата звернення: 20.03.2025).

33. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення: 20.03.2025).

34. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. №3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#n168> (дата звернення: 20.03.2025).

35. Ратушняк С.О., Луцик Ю.О., Череватий Т. В. Аналіз змін у підходах щодо формування та розподілу бюджетних видатків на потреби Міністерства оборони України під час дії воєнного стану: *Modern Economics*. 2023. №41. С.93-104.

36. Стан судової влади в Україні: думки бізнесу, органів судової влади та національних експертів: *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/stan-sudovoyi-vlady-v-ukrayini-dumky-biznesu-organiv-sudovoyi-vlady-ta-natsionalnyh-ekspertiv/> (дата звернення: 20.03.2025).

37. Стойко Я.О, Дема Д.І. Фінанси: підручник / за ред. О.Я. Стойка. Київ: Алерта, 2017. 406 с.

38. Ткач Є., Ткач О. Деякі аспекти ролі державного казначейства у формуванні та використанні коштів державного бюджету України. *Наукові записки*. 2005. №14. С. 104-106.

39. Фетіщенко Є. М. Міжнародний досвід планування видатків державного бюджету та можливості його використання в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 125–131.

40. Фонд державного майна в Україні. А ви знали, що донедавна в Україні існувала монополія на виробництво спирту? URL :<https://www.facebook.com/spfu.gov.ua/posts/pfbid08oLWx4DRohTUKLGaWcfxyTXMcqhA61m9QEiRt29wUXWk7pdnwjsGSA4EXbSYssKl> (дата звернення: 20.03.2025).

41. Фролова Т.О., Лук'яненко Л.І., Отченаш К.Г. Фінансовий ресурс розвитку національної економіки: формування та пріоритетні напрями використання. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 2 (25). с. 126-155.

42. Фоменко В. К., Щегельська А. О. Міжнародні стандарти управління публічними коштами. *Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку: міжнародна науково-практична конференція (Полтава, 28 жовтня 2020 року)*. Полтава. 2020. С. 130 –132.

43. Фоменко В.К. Державний бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: IV Міжнародна науково-практична конференція*. м. Дніпро: ДДАЕУ, 2021.

44. Юрій С.І. Бюджетна система України: навч. посіб. / С.І. Юрій, Й.М. Бескид. К. : НІОС. 2000. 400 с.

45. Anthony C. Fisher and Frederick M. Peterson. The Environment in Economics: A Survey. *Journal of Economic Literature*. 1976. Vol. 14, No. 1. P. 1-33.